

(Prvi letošnji roj) smo dobili v Kamniku na sv. Jurja dan ob treh popoldne. Čbelarjem utegne ta novica mikavna biti, ker tudi o živalstvu potrjuje nenavadno zgodnjo letošnjo pomlad. Andrej Zalar.

Umno gospodarstvo.

Naše predrage „Novice“ se že blizo 20 let trudijo za povzdigo gospodarstva in obrtnije na Slovenskem in ne more se tajiti, da so dosegle že veliko, pa še veliko več bi se moglo doseči, ako bi naše narodne učilnice primerno vredjene bile. Al ne dajmo se prestrašiti, če nam vse še ne gre po naših željah; posijalo bode miliše solnce tudi pred naše prage; saj še čuje pravični Bog nad nami. — Glejmo, da se naši rojaki, posebno v svojem mlajšem zarodu, podučijo v natornih postavah, da si bodo potem v svoj prid vedili obračati poznanje naravnih moči, kakor se to že davno godi v drugih izobraženih deželah, postavimo na Angležkem, Holandskem, v Belgii, na Švicarskem in tudi blizo nas na Lombardo-Beneškem, kjer je sila in veliko število stanovnikov ljudstvo primorala, živo se poprijeti umnega gospodarstva. — Tudi mi Slovenci imamo milo podnebje; pri nas ne rodi samo polje raznorastne plode, ampak mi tudi že pridelujemo žlahno vinsko kapljico; tudi živinoreja bi se mogla na višo stopnjo povzdigniti in za sadjorejo, gojzdarstvo, bčelarstvo in svilorejo se pri nas nahaja dober temelj, na katerega je le treba pogumno zidati novo, močno poslopje telesnega blagostanja in sreče narodne, kajti kdor nima kruha za zobe in ne sliši celo leto cvenka v svojem žepu, kako se mu bode ljubilo pečati se za dušni razvitek in občne zadeve svoje preljube slovenske domovine? — Dušno in telesno blagostanje našega naroda nam bodi toraj vsigdar na srcu, kakor tudi človek obstaja iz duše in telesa, kakor tudi zakon božji po tej dvojni natori človeški veleva: moli in delaj!

V ta namen so Vodnikovci častivci v Gradcu zložili 12 for., namreč: gosp. dr. Jožef Muršec 3 gold., gosp. Mat. Pak, c. k. profesor 2 gold., gosp. Koloman Kvas, profesor 1 gold., gospodična Jerica Gomilščakova 1 gld., gospá Vekoslava Razlagova 1 gold., gosp. Fr. Šamperl, mestjan v Gradcu 1 gold., gosp. Jožef Kopač, doktorand pravoslovja 1 gold., in pisatelj teh vrstic 2 gold., da se s temi denarji nakupi petnajst iztisov koristne knjige: „Umno gospodarstvo in kmetovanje“, ktero je spisal mnogozasluženi gosp. fajmošter Zalokar in jo je že leta 1854 izdalo slavno c. k. gospodarsko društvo na Kranjskem, ter se le po 80 novih krajcarjev prodaja. Za te tukaj priložene denarje vas toraj prosimo, da izvolite poslati pet iztisov na slovensko čitavnico v Mariboru za prvega nedeljskega šolarja slovenske županije pred mestne v Mariboru, pri sv. Petru, sv. Marjeti na Pesnici, v Jarenini in pri sv. Lenartu; potem šest iztisov na gosp. dr. Antona Klemenčiča, župnika v Ljutomeru, za prvega nedeljskega šolarja v Ljutomeru, Veržejju, pri sv. Križu, sv. Jurju na Ščavnici, pri Mali Nedelji in sv. Tomažu, potem štiri iztise, in če se kateri povrhdá, na slovensko čitavnico v Celju za prvega nedeljskega šolarja celjske okolice, v Žavcu, pri sv. Petru v savinski dolini in sv. Jurju blizo Celja. Prosimo, da se ne pozabi tudi na podobe gospodarskega orodja. — Več prineskov za nakupovanje tega šolskega darila še nabira podpisani. Tudi pričakujemo, da se bode ta občekoristna imenitna knjiga skoro razširila po celem Slovenskem, ker si jo bodo gotovo premožniši kmetovavci za se in za svoje otroke radi omišljevali. Cena 80 nov. kraje. za obširno delo od 386 strani v veliki osmerki s podobami vred je tako niska, da bi se po 2 do 3 gold. prodajalo, ako bi za Lahe ali Nemce spisana bila, in že v prvem letu se mora tak strošek deseterno poplačati, če se nje imetnik po nje le nauči, svoje gnojišče umno vrediti, da žlahnega rast-

linskega živeža (kar je gnoj) ne bode spirala dežnica in ga solnce sušilo, ter da ne bode gnojica po vaséh se stekaje v zgubo šla.

Kadar bode slavno gospodarsko društvo to knjigo v drugi natis dalo, bi samo želeli, da se pomnoži po skušnjah novejših let in da se spiše gledé jezika v oblikah „Novic“ in vseh boljših slovstvenih del.

Ne vemo, zakaj slovenske podružnice štajarskega gospodarskega društva ne skrbijo za razširjanje teh koristnih bukev med Slovenci na spodnjem Štajarskem, ker brez dvombe spoznajo, da je ravno gospodarstvo poglavitna podlaga blagostanja avstrijskih narodov in te podružnice menda niso za to razstavljene med 400.000 štajarskih Slovincov, da bi — izvzemši le hvalevredno početje celjske podružnice, ki razgláša zdaj svoje delovanje v „Novicah“ — slovensko ljudstvo od njihovega delovanja le toliko zvedlo, kolikor že ravno po nemških časnikih in nemškem posvetovanji pri sejah podružnice zvediti more. Jasno je kot beli dan, da tako to obče koristno gospodarsko društvo, ktero ima v svojem osrednjem vodstvu velikanske duševne in telesne moči, ne more svojih korenin v naš slovenski narod zdatno poganjati.

V Gradcu na véliki četrtek 1862.

Dr. J. R. Razlag.

Sirovo meso človeku večkrat zlo škodljivo.

Podučna novica.

Dandanašnji vživajo zdravi pa tudi bolni ljudje sirovega mesa veliko več ko nekdej. Zlasti takim ljudem, ki so hudo bolezen prestali pa so zlo oslabéli, svetujejo zdravniki, naj si nastržejo sirovega mesa in takega povžijejo, zakaj to je gotovo, da tako nastrženo meso želodec lahko pokuha in je tudi tečno, bolj ko vsak drug živež.

Al dobra stvar ima včasih tudi hudo stran. In to so zdravniki zdaj že mnogokrat zapazili. Preiskave učenih mož so pokazale, da s sirovim mesom človek večkrat žive gliste in črve povžije, ki mu napravijo hudo bolezen ali mu naklonijo celo smrt.

Čeravno naš narod sirovega mesa ne povžije dosti in je tedaj ta nevarnost za nas manja, se nam vendar potrebno zdí, da tudi v našem listu povemo to, kar se je po svetu skusilo. To nam bo od ene strani svarilo, da se ne podamo v nevarnost, — od druge pa nam bo nauk, da ne bomo neverni Tomaži, če od drugod kaj slišimo, kar še nikdar slišali nismo. Treba je, da čedalje več vemo.

Natoroznancu Küchenmeister-u gré čast in hvala, da je svetu odkril marsiktere skrivnosti o naturi glist, ki so take, da bi jih človek skor ne verjel.

Kakor metulj in žaba ne prideta v tej podobi na svet, ampak se večkrat preminjati, preden postaneta metulj in žaba, taka se godí tudi mnogim glistam.

Najočitnejše se vidi to pri prešičjih ikrah ali šenkih (Finne). Ikre ali šenki so črvi, mehurčku podobni, ki živijo v mesu, pa tudi v družih delih prešičjih. Ako pa ti črviči — kakor koli — pridejo v čeva človeške, se spremenijo v dolgo, traku podobno glisto (trakuljo, Bandwurm). Na mehurčku ikre se sém ter tjè napravijo izrastki, na katerih so sesavne bradovičice in pa ojstri kaveljčki krog in krog. To so glavice tega črva, in vsaka taka glava se izraste v glisto trakuljo, kadar prešičja ikra pride v čevo človeško. Vsaka trakulja pa zaleže strašno veliko jajčic, iz katerih se spet nove gliste trakulje izležejo.

Take so ikre ali šenki in pa gliste trakulje le različne podobe ene živali, ne pa dvojna razločna žival, kakor se je pred sploh mislilo.

Pa še več družih reči se je zvedilo. Ikre golobje se še le v čevah jastroba premenijo v trakuljo, zajčje pa v čevah pasjih itd.

Dve prikazni pa ste bile pri tem posebno čudne, namreč

to, da morajo gliste iz života ene živali v život druge živali potovati, da se še le glista naredi kakor je, — in drugič to, da se te živali na dvojno vižo plodijo: trakulje po jajčkah, ikre ali šenki pa po glavica h. Posebno ta druga prikazen — plodenje po glavica h — je prekucnilo vse prejšnje misli o plodenju žival, zakaj pri mrčesih (insektih) se nikdar črv ali gosenca ne plodí, ampak vselej le že popolnoma dogotovljeni mrčes.

Ker se tedaj res iz ikrovega svinskega mesa glista trakulja napravi, je pa očitno kot beli dan, da strašna nevarnost lahko izvira iz povžitega sirovega svinskega mesa, ako je prešič bil ikrov ali šenkov. Sreča je le to, da se večidel lahko vidijo ikre (mehurčki) v mesu, in ker se človeku gnjusi taka jéd, je tudi ne bo jedel.

Še huji sovražnik človeškemu zdravju in življenju je bil leta 1832 najden in ta je tista glista, ki se imenuje zavita glista (Spiralw), ki jo je dr. Hilton zasledil v londonski bolnišnici v mesu nekega moža. Dolgo niso vedili, kaj je to, dokler niso zdravniki Leidy, Küchenmeister, Virhov, Heule in Leukert te gliste natanjčnije preiskavali, ki jo je dr. Leidy tudi v svinskem mesu, uni pa v človeškem našel.

Dr. Leukart je tako meso, v katerem je bila vgnjezdena zavita glista nalašč dajal mačkam, psom, mišim, prešičem itd. Kmali, ako so veliko takega mesa povžili, so zboleli hudo in poginili, ker so se jim čeva unele. Ta glista je podobna črvu, ki zvit leži v trdem, belem mehurčku; ta mehurček zgine, črv se stegne, da v malo dneh doseže svojo dolgost popolnoma, ter meri pol linije; ona pa zleže sila veliko jajčic, iz katerih prigomazijo mladiči tako majhni, da jih 12 ali 16 gré na eno linijo.

20. januarja 1860 so prinesli v bolnišnico lipniško 20 let staro, poprej zdravo deklo. O božiču je jela bolehati; začela se je bolezen, da je bila dekla klavrna, spanja ni imela, jéd ji ni dišala, žejalo jo je zlo; pozneje jo je začelo meso, zlasti po rokah in nogah tako boleti, da je noč in dan stokala; roke in noge so bile v komolcu in kolenu trde; nazadnje so ji noge otekle, pljuča so kazale tisto bolezen, ki se „pljučni tifus“ imenuje, — 27. januarja je umrla. In kaj so našli v raztelesani revii? — V mesu in čevah vse polno „zavitih glist“. Ko so zdravniki zasledovali vzrok njene bolezni, so zvedili, da je svinsko meso jedla, ktero so zdravniki suho preiskovali in v njem našli omenjeno glisto. Dekla je to meso, ko je bilo še sirovo, jedla.

Iz tega se vsak človek lahko prepriča, kako nevarno utegne sirovo meso biti, ako so v njem gliste ali črvi, in da je treba pri ogledovanju klavne živine pazljivo gledati na vse to, kar utegne človeško zdravje pripraviti v veliko nevarnost.

Helfertov spis — pa matni jezik v šolah na Slovenskem. *)

Poslušajmo kaj zastran šolskih reči govori mož, ki ne bo nihče trdil, da je prenapetnež, že celó v prid nenemcov ne. Lanskega leta je prišla na svetlo knjižica: „Die sprachliche Gleichberechtigung in der Schule und deren verfassungsmässige Behandlung. Ein Versuch zur Verständigung. Von Josef Alexander Freiherrn v. Helfert.“ Helfert je izmed državnih mož, ki v ministerstvu notranjih zadev ko državni podtajnik opravlja naučne reči, in spis bi se zamogel naravnost vradni (officielle Schrift) imenovati, pravi „Literatur-Zeitg.“, ki ima obširno pretresovanje tega dela.

Helfert pravi med drugim: „Gotovo izvira iz narodovne ravnopravnosti v šoli, da naj se vsakemu domačinu zmožnost odpre, da si more v svojem maternem jeziku v vseh raznih vednostih (in allen Wissenszweigen) zadostno

izobraziti. To se sploh ne dá tajiti, vendar se v posebnem ne dá povsod izpeljati.“ V izgled stavi, da se Madjaru ne more prilika dati, da bi se v madjarščini izučil rimskega prava, modroslovstva, ločbe itd. Toda taki zadržki se dajo odpraviti.

Ljudske šole obravnava Helfert: 1) kakor začetne, 2) kakor olikovavne, in 3) kakor pripravljavne šole. Začetne šole dajejo potrebno izobražo vsemu rastečemu prebivavstvu brez ozira na posebne potrebe raznih stanov in morajo svoje učenje edino in samo v maternem jeziku začeti in nadaljevati. *) Olikavne, to je, glavne in mestjanske šole, mladost dušno in нравno olikujejo za njeni rokodelski ali obrtnijski poklic, in naj ta namen dosejajo v maternem jeziku. Višje ljudske šole, ako so priprave za gimnazije in rečnice (realke), morajo po deželah mešanih jezikov mladost v maternem, in po okolišinah v drugem deželnem jeziku tako izučiti, kakor je potreba, da se zamore nauk na gimnazii ali realki v tam bivajočem učnem jeziku začeti ali pa po okolišinah v drugem deželnem jeziku nadaljevati.

Zastran vprašanja, ali naj središčna državna oblast, ali deželska samosvojnost (autonomija) o šolski jezični zadevi določuje, pravi državni podtajnik, da je očitno v prid posamesnih kraljestev in dežel, ako občno državno postavodajstvo le pri splošnih pravilih ostane, vso vravnavo ljudske šole, njeno osebstvo itd. pa deželnemu postavodajstvu prepusti.

K temu pristavlja „Literatur-Zeitg.“: „Kakor smešno, narobe in nerodno bi bilo, ako bi kdo hotel vsako posamesno dete z ravno tistimi pomočki in po ravno tistih pravilih odrejati, kakor drugo; tako bilo bi smešno in nepolitičko, ako bi kdo hotel v reji mladosti eno deželo po ravno tistem kopitu z rejilnimi napravami osrečevati, kakor drugo.“

Z najbolj debelimi črkami pa bi se moglo natisniti, kar piše Helfert zastran tako imenovanih srednjih šol, gimnazij in realk po nenemških krajih, namreč: Učenje v srednjih (gimnazijskih in realnih) šolah se ne smé brezozirno v drugem deželnem jeziku rabiti; marveč naj se obravnava (nemščina) v začetku kakor učna tvarina (Lehrgegenstand), in po stopnji doseženega znanja se smé rabiti za učni nauk nekterih oddelkov („für gewisse Fächer“). Materni jezik ima v spodnjih oddelkih prvo roko (bleibt vorherrschend), pa tudi pri odločenih tvarinah v gornjih odredih, zlasti v oziru klasičnih jezikov.

Veroznanstvo in нравstvo (Glaubens- und Sittenlehre) naj se od najspodnjišega odreda uči v maternem jeziku.

Materni jezik in njegovo slovstvo ohranita sebi primerno mesto od najspodnjišega tje gori do najvišjega odreda.

K temu pravi „Literatur-Zeitg.“: „Tej misli ne moremo odreči svojega popolnega potrjenja. Ona hoče, da naj se domačinu tudi na stopnji najvišje olike zagotovi njegova domača beseda, ki mu je od mladih nog ljuba in draga, kakor jo smé rabiti v vsaki naslednji službi.“

Pisavec vrh družega govori tudi o visokih šolah in njih djanski strani in postavlja načelstvo, da v dosegi djanskih namenov zamorejo le samo edino djanske okolišine in potrebe pravilo ali ravnilo biti. „To pravilo si bo v bogoslovji, pravništvu itd. vedilo pridobiti veljavo, dokler trdno stoji pravično vodilo, da naj se strankam v tistem deželnem jeziku pravica dela, v katerem so klicale se v sodnikovo razsodbo, da naj se občinam v unem deželnem jeziku ukazi dajejo, v katerem so zmožne jih umeti in se po njih ravnati. Ta reč je ravno tako naravna, kakor una, da v slovenski

*) Mit psychologischer Klarheit und mit pädagogischer Kenntniss wird der Beweis geführt, dass das gleichzeitige Bestreben einer zweiten Sprache ein pädagogisches Absurdum sei, so sehr auch Gebildete und Ungebildete für eine Doppelrichtung öfters schwärmen.

*) Iz „Danice“.